

УДК 338.432.5
JEL Classification D2**Паленичак О.В.**

к. е. н.

лабораторія економіки

Інститут сільського господарства Карпатського регіону

Львів, Україна

E-mail: lxaп.ua@gmail.com

РЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація

Світовий і вітчизняний досвід свідчить, що важливою умовою досягнення високої якості і життя населення є виробництво і споживання продуктів харчування в достатній кількості і асортименту, проте нині в Україні існуюча структура споживання основних видів продовольства є нерациональною й не відповідає науково-обґрунтованим нормам. Насичення ринку товарами харчування власного виробництва визначається рівнем і стабільністю функціонування вітчизняного аграрного сектору, тому особливої актуальності набуває аналіз і оцінка організаційно-економічних факторів, які впливають на ефективність управління процесами продовольчої безпеки, зокрема, на регіональному рівні. Використання відповідних фінансово-економічних важелів на загальнодержавному і регіональному рівнях дозволить забезпечити синергетичний ефект розвитку аграрного сектору в умовах схилового землеробства.

Ключові слова: продовольча безпека, регіон, схилове землеробство, субсидування, пільгове кредитування, оподаткування підприємств.

Вступ. Визначальною умовою забезпечення населення основними видами продуктів харчування є проведення системної і цілеспрямованої продовольчої політики, яка передбачає здійснення комплексу правових, економічних і організаційних заходів. Однак на загальнодержавному рівні незавершеність інституціональних перетворень, низький рівень технологічної структури агропромислового виробництва, зростаюча диференціація доходів населення в умовах економічного лібералізму призвели до кризових явищ у системі управління продовольчою безпекою. В умовах схилового землеробства з метою підвищення рівня продовольчого забезпечення стратегічно важливого значення набуває розробка і реалізація спеціальних цільових програм, які спрямовані на стабілізацію доходів аграрних товаровиробників, а також забезпечення населення продовольством в достатній кількості й асортименту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні проблеми регулювання аграрної економіки в контексті продовольчого забезпечення населення знайшли відображення у працях: В. Амбросова, П. Борщевського, В. Бойка, В. Власова, П. Гайдуцького, М. Калінчика, І. Лукінова, Б. Пасхавера, П. Саблука, О. Шпичака. Разом з тим, незважаючи на значний науковий доробок, ряд питань щодо регіональної специфіки досліджено недостатньо. Зокрема, для території Карпатського регіону характерним є використання ріллі на схилових землях, що не сприяє ефективному використанню ресурсно-виробничого потенціалу аграрного сектору. На сучасному етапі державного регулювання продовольчої безпеки особливої актуальності набуває вивчення її складових з урахуванням регіональних особливостей.

Метою дослідження є аналіз і оцінка організаційно-економічних факторів, які впливають на підвищення ефективності управління процесами продовольчої безпеки в умовах схилового землеробства.

Методологія дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є контент-аналіз нормативного законодавства із соціально-економічних та економіко-екологічних проблем перехідної економіки, програмні рішення світового співтовариства з питань сталого розвитку. У процесі дослідження застосовувався системний підхід щодо обґрунтування методів підвищення рівня продовольчої безпеки регіону в умовах схилового землеробства.

Результати. Формування сталого землекористування, яка сприяє досягненню оптимального співвідношення між економічно доцільними й екологічно безпечними видами використання земель є визначальною умовою, що впливає на ефективність управління процесами продовольчої безпеки. Сучасний рівень використання земельно-ресурсного потенціалу на загальнодержавному і регіональному рівнях не відповідає вимогам сталого і екологічно безпечного землекористування. Серед причин, що зумовлюють таку невідповідність між величиною природного продуктивного потенціалу і рівнем його використання слід назвати екологічну неузгодженість структури територіального розміщення галузей сільського господарства із зональними природно-кліматичними й ґрунтовими умовами, високий рівень сільськогосподарського освоєння та розораність агроландшафтів. Проведені дослідження показують, що внаслідок поступової деградації ґрунтового покриву існує потенційна небезпека щодо зниження якості вирощеної продукції [1, 2, 3].

Аналіз чинників сталого розвитку еколого-економічних систем сільського господарства та продовольчої безпеки дозволяє виявити взаємопов'язані процеси, які сприятимуть вирішенню проблеми вирощування екологічно безпечної продовольчої сировини та гарантування її достатніх обсягів, серед яких слід зазначити такі:

- впровадження адаптивно-ландшафтних систем землеробства відповідно до ґрунтових і природно-кліматичних умов;
- розвиток на підприємствах власної кормової бази;
- використання екологобезпечних технологій у галузях рослинництва і тваринництва
- диверсифікація сільськогосподарської діяльності та формування ніш окремих видів екологобезпечної продукції;
- державне регулювання розвитку екологобезпечного аграрного виробництва; створення нормативно-правової бази шляхом розроблення державних і регіональних програм розвитку виробництва екологобезпечної продукції.

Проблема раціонального використання земельно-ресурсного потенціалу та необхідність формування системи сталого землекористування особливої актуальності набуває у Карпатському регіоні, що характеризується порівняно низьким рівнем землезабезпеченості і високим антропогенним навантаженням на схилових землях. Зокрема, нині у природно-кліматичних зонах Передкарпаття і Карпат Львівської області існуючий земельно-ресурсний потенціал використовується нераціонально, оскільки:

- структура сільськогосподарського землекористування і посівних площ не відповідає науково-обґрунтованим вимогам;
- недотримання технологічних умов вирощування сільськогосподарських культур негативно позначається на економічній родючості ґрунту;
- основна частка земель сільськогосподарського призначення (76,7%) зосереджена у господарствах населення, що ускладнює здійснення організаційно-господарських, агротехнічних, протирозійних заходів;

• аграрні підприємства в основному спеціалізуються лише на вирощуванні стабільно-конкурентоздатних видів рослинницької продукції, проте специфічні природно-кліматичні і ґрунтові умови у цих зонах найбільш сприятливі для вирощування продукції галузей тваринництва.

В ході ринкових перетворень у сільському господарстві України істотно зменшилися можливості аграрних підприємств щодо залучення внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів. Трансформаційні процеси в аграрному секторі економіки відбувалися в таких організаційно-економічних умовах, які не сприяли зростання частки забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств за рахунок власних коштів. Внаслідок недосконалості або відсутності механізму розширеного відтворення як власних, так і орендованих основних засобів; тривалої кризи неплатежів, зростання дебіторської та кредиторської заборгованості переважна більшість аграрних підприємств змушена функціонувати в умовах гострого дефіциту фінансових ресурсів.

Слід зазначити, що у природно-кліматичних зонах Передкарпаття і Карпат Львівської області 90,8 % сільськогосподарських угідь використовується на правах оренди, а це негативно впливає на забезпечення фінансовими ресурсами за рахунок власних коштів. У сучасних економічних умовах на регіональному рівні вирішальним фактором формування внутрішніх фінансових джерел у аграрних підприємствах є нарощування обсягів стабільно прибуткових видів рослинницької продукції (зернових, ріпаку), проте така практика не відповідає світовому досвіду і не є обґрунтованою.

Для безперервного виробництва конкурентоспроможної продукції за умов експансії імпортного продовольства в Україну зростає роль державного економічного впливу на аграрну економіку та розробка і впровадження відповідних цільових програм. Згідно з Угодою про вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ) обсяги державної підтримки відповідно не обмежуються тільки на витрати так званої «зеленої скриньки», куди відносяться витрати на охорону земель, збереження родючості ґрунтів, підтримка аграрної науки, захист рослин та ін. Водночас передбачається обмеження прямої державної підтримки тільки по так званих напрямках «жовтої скриньки» в обсягах не більше 609 млн. дол. (а це по офіційному курсу обміну майже 18 млрд. грн). Через обмежені бюджетні ресурси обсяги державної підтримки не відповідають реальним потребам щодо раціонального використання земельних ресурсів, розвитку галузей рослинництва і тваринництва. Так, у 2016 році в Державному бюджеті була закладена підтримка аграрного сектору через кредитування у сумі 3,0 млрд. грн. Це складає близько 18% мінімальної потреби аграрної галузі, яку оцінюють від 20 до 40 млрд. грн. щорічно.

Централізоване субсидування сільськогосподарського виробництва, пільгове кредитування основних програм і організацій є основними напрямками державного впливу на аграрну економіку і, таким чином, підвищення ефективності управління процесами продовольчої безпеки. Результати досліджень свідчать, що причинами низької ефективності бюджетної підтримки є:

- вибірковість заходів підтримки, часта зміна бюджетних програм та порядків їх розподілу;
- незавершеність і необґрунтованість окремих заходів аграрної політики та механізмів державної підтримки сільського господарства;
- хронічне недофінансування програм бюджетної підтримки; ускладнений доступ до більшості програм для малого бізнесу [4].

Результати дослідження свідчать, що державна підтримка суб'єктів господарювання аграрної галузі повинна здійснюватися у вигляді багаторівневої системи в якій взаємопов'язані функції державних органів управління, органів управління аграрною сферою та кредитних установ [5]. У системі державної підтримки особливо

важлива роль належить фінансово-кредитному механізму, який спрямований на ефективне формування, розподіл та перерозподіл фінансових ресурсів, необхідних для стійкого розвитку аграрної галузі економіки. В умовах схилового землеробства ефективність сільськогосподарського виробництва знижується, тому використання відповідних фінансово-економічних важелів на різних рівнях управління забезпечить синергетичний ефект на розвиток аграрного сектора досліджуваного регіону (табл. 1).

Таблиця. 1. Розвиток фінансово-економічної підтримки аграрних товаровиробників в умовах схилового землеробства

Загальнодержавний рівень	Регіональний рівень
<ul style="list-style-type: none"> • Цільові програми розвитку аграрного сектору. Обґрунтування використання фінансово-економічних важелів: субсидування; пільгове кредитування; оподаткування підприємств; проведення заставних закупівель. • Організація взаємодії кредитних інституцій державного, регіонального і місцевого рівнів управління економікою • Методичне і аналітичне забезпечення фінансово-кредитних взаємовідносин та їх моніторинг • Фінансова підтримка інноваційно-інвестиційних проектів в сільському господарстві 	<ul style="list-style-type: none"> • Комплексна програма підтримки та розвитку агропромислового виробництва області. Фінансова підтримка на конкурсній основі. • Розробка та забезпечення фінансування Програми підтримки аграрних підприємств, які вирощують сільськогосподарську продукцію на схилових землях: розширення можливостей щодо використання фінансово-економічних важелів; відміна або зменшення оподаткування земель сільськогосподарського призначення • Формування цільового екологічного фонду • Фінансова підтримка регіональної екологічної програми

В умовах схилового землеробства з метою підвищення ефективності виробничої діяльності аграрних підприємств особливо важливого значення набуває посилення впливу державної регіональної політики на розвиток аграрного сектору і продовольчого забезпечення. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває розробка і реалізація Програми підтримки аграрних підприємств, які вирощують сільськогосподарську продукцію на схилових землях. Сукупність показників, які розкривають потенціал суб'єктів господарювання в аграрному секторі, а також оцінка прогнозованих результатів реалізації відповідної Програми є основою для прийняття управлінських рішень, які спрямовані на виробництво та розвиток ринку сільськогосподарської продукції.

На регіональному рівні в умовах схилового землеробства відміна або зменшення оподаткування земель сільськогосподарського призначення є одним із важелів фінансово-кредитної підтримки аграрних товаровиробників. Слід зазначити, що у багатьох країнах Європейського Союзу застосовується пільгове оподаткування земель. Взагалі не оподатковуються землі сільськогосподарського призначення, що стимулює розвиток сільського господарства [6].

У процесі здійснення виробничої діяльності на схилових землях всі роботи, пов'язані з виконанням запланованих землеохоронних заходів, можуть здійснюватися за кошти державного та місцевого бюджетів, з власних джерел землекористувачів, а також за кошти міжнародних організацій та іноземних інвесторів. Поряд із офіційними державними джерелами фінансування та інвестування землеохоронної діяльності значним джерелом може стати цільовий регіональний екологічний фонд [7].

Нині в Україні значний рівень розораності, деградації земель сільськогосподарського призначення, екологічного навантаження на довкілля, відсутність державних, регіональних і місцевих програм комплексного вирішення питань щодо використання та охорони земель є одними з найважливіших проблем у сільськогосподарському виробництві. В умовах схилового землеробства важливого значення набуває фінансова підтримка регіональної екологічної програми, яка би

передбачала здійснення компенсаційних виплат за проведення землеохоронних заходів [8].

Враховуючи регіональні особливості розвитку аграрного сектора, у Львівській області розроблена та затверджена Комплексна програма підтримки та розвитку агропромислового виробництва на 2016-2020 роки. Кошти з обласного бюджету у розмірі 11,2 млн грн. спрямовуватимуть на виконання завдань і заходів у вигляді фінансової підтримки на конкурсній основі за такими напрямками:

- компенсації відсотків за кредитами (позиками), залученими в банківських установах чи кредитних спілках у національній валюті
- пільгові кредити на реалізацію бізнес-планів
- дотації на площу угідь, на яких проводяться заходи зі збереження та відтворення родючості ґрунтів.

Відповідно до програми тепер аграріям на реалізацію бізнес-планів надаватимуть фінансову підтримку на платній та зворотній основі під 5% річних терміном до 5 років (у 2016 році — терміном до 3 років). Водночас слід зазначити, що у Комплексній програмі не передбачені організаційно-економічні заходи, які були б спрямовані на розвиток і фінансову підтримку тих аграрних підприємств, що знаходяться у природно-кліматичних зонах Передкарпаття і Карпат і мають гірші умови господарювання.

Висновки і перспективи. Проведені дослідження показують, що у Львівській області в умовах схилого землеробства існуючі організаційно-економічні фактори не сприяють ефективному управлінню продовольчою безпекою на регіональному рівні. У зв'язку з цим важливого значення набуває формування сталого землекористування і недопущення погіршення якості навколишнього середовища; створення сприятливих умов для підвищення рівня інвестиційного забезпечення аграрних товаровиробників шляхом використання важелів фінансово-економічної підтримки на загальнодержавному і регіональному рівнях.

Список використаних джерел

1. Демчишин А.М. Родючість ґрунтів орних земель Львівської області та оцінка їх вартості. Розвиток сільських територій. Земельна реформа [текст]. Збірник наукових праць економістів-аграрників. 2012. С.54.
2. Ращенко А.В. Особливості формування попиту на сільськогосподарську продукцію в контексті ставлення споживачів до її якості та екологічної безпеки. Агросвіт. 2012. №22. С.30-34.
3. Нелеп В.М., Бойко Л.В. Земля України і здоров'я нації. Економіка АПК. 2012. №2. С.20.
4. Радченко О.Д. Вплив Євроінтеграції на дієвість механізму державної підтримки сільського господарства України. *Подільський вісник : сільське господарство, техніка, економіка*. 2016. № 25. С.150.
5. Голобородько Я.О. Державне регулювання і підтримка конкурентоспроможності суб'єктів господарювання аграрної галузі. Науковий огляд. 2015. №14. С. 17
6. Гадзало Я.М., Лузан Ю.Я. Земельна реформа: проблеми і перспективи розвитку аграрної економіки. *Економіка АПК*. 2017. №1. С.12.
7. Шкуратов О.І. Організаційно-правовий механізм забезпечення еколого-економічної безпеки. *Агроекологічний журнал*. 2012. №1. С.13.
8. Паленичак О.В. Формування інвестиційної привабливості екологічнобезпечного землекористування. Збалансоване природокористування. 2014. №3. С.122.

Дата надходження статті до редакції : 29.08.2017
Рецензування 20.09.2017 Прийняття в друк: 14.12.2017

Palenichak O.V.
PhD (in Economics)
Laboratory Economy
Institute of Agriculture of Carpathian Region
Lviv, Ukraine
E-mail : lxa.n.ua@gmail.com

REGIONAL MANAGEMENT OF FOOD SECURITY PROCESSES

Abstract

In Ukraine, the current pattern of consumption of the main types of food is irrational and does not correspond to scientifically substantiated norms. Therefore, the assessment of organizational and economic factors that affect the efficiency of food management processes, in particular, at the regional level, becomes particularly relevant. The use of appropriate economic mechanisms for food security management will ensure a synergistic effect of agrarian sector development in conditions of sloping agriculture.

Analysis and evaluation of organizational and economic factors that influence the efficiency of management of food security processes in conditions of sloping agriculture.

The theoretical and methodological basis of the study is content analysis of regulatory legislation of socio-economic and economic-environmental problems of transition, the international community software solutions on sustainable development.

Analysis and evaluation of organizational and economic factors that influence the efficiency of food safety management at the regional level have shown that in the conditions of sloping agriculture, raising the level of investment support for agrarian enterprises through the use of appropriate financial and economic levers is of particular importance.

The conducted studies show that in the Lviv region, under the conditions of sloping agriculture, existing organizational and economic factors do not contribute to the effective management of food security at the regional level. In this regard, the formation of sustainable land use and the prevention of deterioration of the quality of the environment are of great importance; creation of favorable conditions for raising the level of investment support for agricultural commodity producers through the use of financial and economic support levers at the national and regional levels.

Keywords: food security, region, sloping agriculture, subsidization, preferential lending, taxation of enterprises

References

1. Demchyshyn, A.M. (2012). Rodiuchist hruntiv ornykh zemel Lvivskoi oblasti ta otsinka yikh vartosti. Rozvytok silskykh terytorii. [Fertility of arable land in the Lviv region and assessment of its value. Development of rural territories]. *Zemelna reforma : Zbirnyk naukovykh prats ekonomistiv-ahrmnykiv. Collection of scientific works of economists-agrarians*, 54.
2. Rashchenko, A.V. (2012). Osoblyvosti formuvannia popytu na silskohospodarsku produktsiiu v konteksti stavlennia spozhyvachiv do yii yakosti ta ekolohichnoi bezpeky. [Features of the formation of demand for agricultural products in the context of consumer attitude towards its quality and environmental safety]. *Ahrosvit. Agro world*, 22, 30-34.
3. Nelep, V.M. (2012). Zemlia Ukrainy i zdorov'ia natsii. [The land of Ukraine and the health of the nation]. *Ekonomika APK. Ekonomiks of AIC*, 2, 20.
4. Radchenko, O.D. (2016). Vplyv Yevrointehratsii na diievist mekhanizmu derzhavnoi pidtrymky silskoho hospodarstva Ukrainy. [The Impact of Eurointegration on the Effectiveness of the Mechanism of State Support to Agriculture in Ukraine]. *Podilskyi visnyk: silske hospodarstvo, tekhnika, ekonomika. Podilsky Gazette: agriculture, technology, economics*, 25, 150.
5. Holoborodko, Y.O. (2015). Derzhavne rehuliuвання i pidtrymka konkurentospromozhnosti subiektiv hospodariuvannia ahraryoi haluzi. [State regulation and support of the competitiveness of agrarian enterprises]. *Naukovyi ohliad. Scientific review*, 14,17.
6. Hadzalo, Y.M. (2017). Zemelna reforma: problemy i perspektyvy rozvytku ahraryoi ekonomiky. [Land reform: problems and prospects for the development of agrarian economics]. *Ekonomika APK. Ekonomiks of AIC*, 1, 12.
7. Shkuratov, O.I. (2012). Orhanizatsiino-pravovyi mekhanizm zabezpechennia ekoloho-ekonomichnoi bezpeky. [Organizational and legal mechanism of ensuring ecological and economic

security]. *Ahroekolohichniy zhurnal. Agroecological journal*, 1,13.

8. Palenychak, O.V. (2014). Formuvannia investytsiinoi pryvablyvosti ekolohobezpechnoho zemlekorystuvannia. [Formation of investment attractiveness of ecologically safe land use]. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia. Balanced nature management*, 3,122.

Received: August 29, 2017

Revision: September 20, 2017 Accepted: December 14, 2017